

Tuldava Iu.A. (1987) Problemy i metody kvantativno-sistemnogo issledovaniia leksiki. [Problems and methods of quantitative-systemic research of vocabulary]. Tallinn: Valgus, 1987. 205 s.

Duden: das große Fremdwörterbuch Herkunft und Bedeutung der Fremdwörter / hrsg. v. Wiss. Rat d. Dudenred; bearb. v. U. Kraif u.a. 4. Aufl. Mannheim; Leipzig [u.a.]: Duden, 2007. 1548 S.

Duden. Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache. [5., neu bearbeitete Aufl.]. Bd.7. Berlin/Mannheim/Zurich, Dudenverlag, 2014. 954 S.

DWDS. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache Режим доступу: <https://www.dwds.de/wb/>

Summerson J. Die klassische Sprache der Architektur. Braunschweig / Wiesbaden: Friedr. Vieweg & Sohn, 1983. 149 S.

УДК 811.112.2'42:34

**POLYSYSTEM APPROACH TO ANALYSIS OF TRANSLATION OF GERMAN
LANGUAGE POETRY BY G. TRAKL**
**ПОЛІСИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ
ПОЕЗІЇ Г. ТРАКЛЯ**

Людмила ТОМНЮК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

l.tomniuk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7971-780X>

The article attempts to develop an indicative outline of poetry analysis at the stage of pre-translation analysis and to formulate the criteria for the analysis of the quality of translation of German-language poetry into Ukrainian using a polysystem approach. The poems of G. Trakl and their translations by Ukrainian translators — T. Gavrilov, M. Fishbein and D. Nalyvayko were chosen as the material of the research. The study was conducted in three phases. In the first phase, the life and creative path of G. Trakl was analyzed; the thematic direction of his work and the factors that influenced the formation of his poetry idiosyncrasy were determined; the history of writing of poetry and creation of the collection *Sebastian im Traum* was investigated; the leading motives and ideas of G. Trakl's poetry, compositional features, key images, symbolism, peculiarities of versification were determined; the artistic and expressive means of the German language in the author's poetry were characterized. The recent analysis resulted in the formulation of the features of G. Trakl's idiosyncrasy and its presentation in the form of a word cloud. In the second phase, the article conducts analysis of the quality of G. Trakl's poetry translation into Ukrainian on the example of the poems *Grodek*, *Kindheitserinnerung* and *Begegnung*. Since the object of the research is poems, each of which is a distinctive alternative to objective reality and describes in detail a specific situation or event as a fragment of the author's worldview by verbal means, we analyze the quality of translation at phonetic, syntactic and functional levels. The analysis of the translation of G. Trakl's poetry shows that translators successfully reproduce in their translations the stanzas and formal peculiarities of each poem, achieve the effect of cacophony, as the author, through the use of dissonance, anaphora and alliteration. As for the syntactic and functional levels, the translators, following the author, use various stylistic means in their translations, among which epithet, rhetorical question, inversion, metaphor, hyperbole, metonymy and personification are predominant. This variety of stylistic means is explained by the fact that the poetic language of G. Trakl is extremely rich, it astonishes with depth and accuracy of images, a wide range of connotation shades and symbolism. In the third phase of the research, an algorithm for analyzing G. Trakl's poetry at the stage of pre-translation analysis was developed and criteria for the analysis of the quality of translation of German-language poetry into Ukrainian using a polysystem approach were formulated.

Key words: polysystem approach, translation criticism, poetic translation, stanza, metre, artistic image, artistic means.

У статті реалізується спроба розробити орієнтовну схему аналізу поезії на етапі доперекладацького аналізу та сформулювати критерії аналізу якості перекладу німецькомовної поезії українською мовою з застосуванням полісистемного підходу. Матеріалом дослідження обрано вірші Г. Тракля та їхні переклади українськими перекладачами – Т. Гавриловим, М. Фішбейном та

Д. Наливайком. Дослідження проведено у три етапи. На першому етапі проаналізовано життєвий та творчий шлях Г. Тракля; визначено тематичне спрямування його творчості та фактори, які вплинули на формування його ідіостилію як поета; досліджено історію написання віршів та створення збірки «Sebastian im Traum»; визначено провідні мотиви та ідеї поезії Г. Тракля, композиційні особливості, ключові образи, символіку, особливості віршування; охарактеризовано художні та виражальні засоби німецької мови у поезії автора. В результаті проведеного аналізу сформульовано особливості ідіостилію Г. Тракля і представлено у вигляді *word cloud*. На другому етапі здійснено аналіз якості перекладу поезії Г. Тракля українською мовою на прикладі віршів «Grodek», «Kindheitserinnerung» і «Begegnung». Оскільки об'єктом дослідження є вірші, кожен з яких є самобутньою альтернативою об'єктивній реальності та детально змальовує конкретну ситуацію чи подію як фрагмент авторської картини світу за допомогою вербальних засобів, здійснюємо аналіз якості перекладу на фонетичному, синтаксичному та функціональному рівнях. Аналіз перекладу поезії Г. Тракля показав, що перекладачі успішно відтворюють у своїх перекладах строфіку та формальні особливості кожного вірша, досягають ефекту какофонії, як і автор, шляхом застосування дисонансу, анафори та алітерації. Щодо синтаксичного та функціонального рівнів, то тут перекладачі вслід за автором використовують у своїх перекладах різноманітні стилістичні засоби, серед яких домінують епітет, риторичне питання, інверсія, метафора, гіпербола, метонімія та персоніфікація. Таке різноманіття стилістичних засобів пояснюється тим, що поетична мова Г. Тракля надзвичайно багата, вражає глибиною і влучністю образів, широким спектром конотативних відтінків та символікою. На третьому етапі дослідження розроблено алгоритм аналізу поезії Г. Тракля на етапі доперекладацького аналізу та сформульовано критерії аналізу якості перекладу німецькомовної поезії українською мовою з застосуванням полісистемного підходу.

Ключові слова: полісистемний підхід, критика перекладу, поетичний переклад, строфіка, метрика, художній образ, художній засіб.

Вступ. Швидкі темпи науково-технічного прогресу трансформують всі сфери людської діяльності, перекладацька галузь – не виключення. Так, переклад поступово перетворився з екзотики на щоденність, а професія перекладача набула правового і суспільного статусу. Втім, донедавна вся робота перекладача зводилася лише до перекладу художньої літератури. Безумовно, художній переклад є найважчим видом перекладу, оскільки у художньому творі репрезентовані всі комунікативні функції мови (*Doerr, 2019, с. 4*). Втім, поетичний переклад як підвид художнього перекладу є надзавданням для фахівця з художнього перекладу, оскільки мовна дійсність у поетичному творі не розкладається на пазли, це «дійсність цілісного художнього світу, де мовні та позамовні фактори спаяні значно міцніше, ніж в інших функціональних стилях» (*Гольтер, 2018, с. 57*).

З розвитком поетичного перекладу постала нагальна потреба у розробленні алгоритму здійснення доперекладацького аналізу поетичного твору та уніфікованих критеріїв щодо оцінки якості його перекладу, що є безпосереднім завданням критики художнього перекладу. Допомагаючи читачу і перекладачу порозумітися на теренах поетичного твору, критика художнього перекладу сприяє також покращенню якості перекладу шляхом «встановлення золотої середини між читацьким очікуванням та його професійним втіленням в перекладі» (*Мазур & Оришечко-Бартоха, 2018, с. 183*). Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що у сучасній критиці художнього перекладу алгоритм здійснення доперекладацького аналізу поетичного твору та критерії оцінювання якості перекладу німецькомовної поезії засобами української мови залишається відкритим питанням. Тому метою дослідження обрано виявлення й аналіз закономірностей під час перекладу поезії Г. Тракля українською мовою шляхом застосування полісистемного підходу, опис поетапності здійснення доперекладацького аналізу поетичного твору та розроблення об'єктивних критеріїв щодо аналізу поетичного перекладу.

Методи дослідження. Матеріалом дослідження обрано збірку Г. Тракля «Sebastian im Traum» та її переклади українською мовою, виконані Т. Гавриловим, Д. Наливайком та М. Фішбейном. Для досягнення мети дослідження визначено відповідний методологічний інструментарій, який охоплює застосування полісистемного підходу та низки методів: методу індукції, контекстуального аналізу, інтерпретації, узагальнення, а також методу порівняльного аналізу.

Слід зауважити, що серед множини підходів до критичного аналізу перекладу (текстово-типологічна теорія К. Райс, прагмалінгвістична теорія Ю. Хаус, теорія Р. В. ден Брока) обрано теорію Р. В. ден Брока (див. Рис. 1), яка отримала назву полісистемного підходу, оскільки охоплює аналіз поетичного перекладу на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексичному, синтаксичному і функціональному) (Broeck, 2014, с. 58).

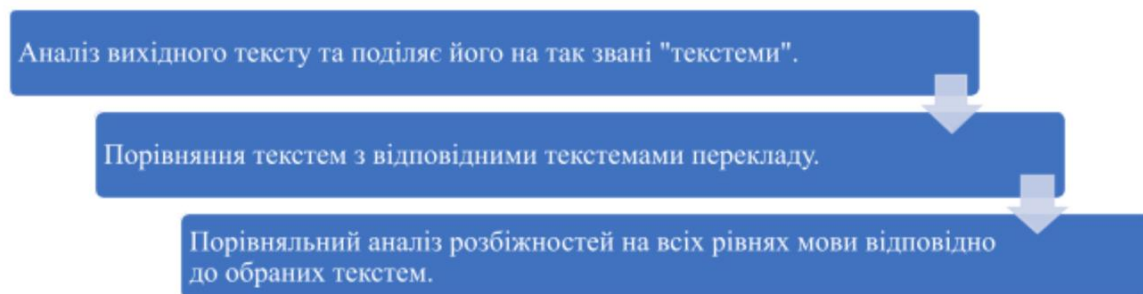

Рис. 1. Теорія Р. В. ден Брока

Оскільки кожній поезії притаманна цілісність, яка полягає у взаємодії окремих елементів образу за принципом органічної системи та набутті лише в контексті цілого поетичного твору функціональної наповненості та естетичної доцільності, вважаємо за необхідне аналізувати переклад поезії Г. Тракля на фонетичному, синтаксичному та функціональному рівнях, опускаючи лексичний рівень, оскільки під час поетичного перекладу фокус з лексичних засобів вираження переходить на функціональний рівень – втілення задуму та всіх інтенцій автора у тексті перекладу.

Результати та обговорення. Київська поетка, перекладачка Н. Бельченко ототожнює поетичний переклад з «перекладом дихання поета» (Бельченко, 2018). Саме тому вважаємо за потрібне розпочати аналіз якості перекладу поезії Г. Тракля українською мовою з детального ознайомлення з ідіостилем автора, а вже тоді безпосередньо досліджувати текстову площину віршів та їх перекладів українською мовою на різних мовних рівнях, в результаті чого можна отримати «обґрунтоване уявлення про характерні риси ідіостилю поета» (Зайченко & Паламарчук, 2020, с. 151) та про ступінь його відтворення в перекладі.

Проаналізувавши життєвий і творчий шлях Г. Тракля, виокремлюємо основні особливості його ідіостилю та представимо у вигляді хмари слів (див. Рис. 2).

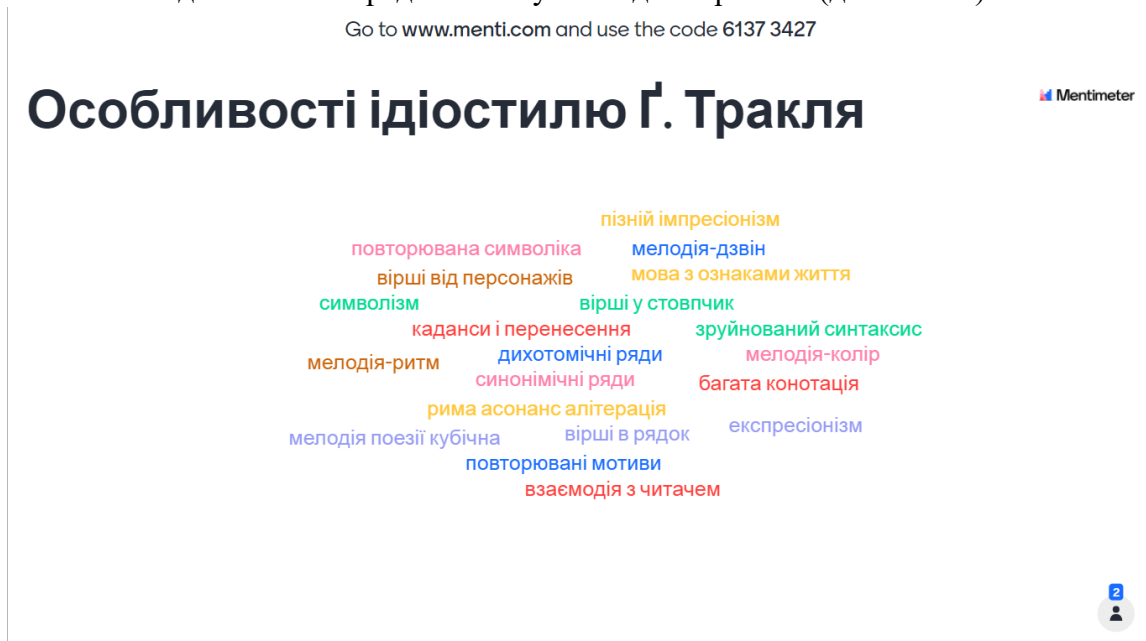

Рис. 2. Особливості ідіостилю Г. Тракля

Отже, духовний і художній досвід Г. Тракля має неординарний, типологічно-універсальний характер. Його життя повністю вписується у добу на зламі століть, а творчість

не вписується у жодний з тодішніх літературних напрямків і течій. Він нехтує правилами синтаксису та красномовністю на користь детального опису палітри почуттів, націлених на читача. За життя Г. Тракля вийшла збірка поезій «Вірші» (1913), збірка «Себастьянові сни» опублікована посмертно (1915).

Для аналізу якості перекладу поезії Г. Тракля обрано вірші «Гродек», «Спомин дитинства» та «Зустріч» із збірки «Себастьянові сни» у перекладах Т. Гаврилова, Д. Наливайка та М. Фішбейна (див. Табл. 1):

1.	G. Trakl «Grodek»	«Городок» у перекладі Т. Гаврилова
	<p><i>Am Abend tönen die herbstlichen Wälder Von tödlichen Waffen, die goldnen Ebenen Und blauen Seen, darüber die Sonne Düstrer hinrollt; umfängt die Nacht Sterbende Krieger, die wilde Klage Ihrer zerbrochenen Mündler. Doch stille sammelt im Weidengrund Rotes Gewölk, darin ein zürnender Gott wohnt Das vergoßne Blut sich, mondne Kühle; Alle Straßen münden in schwarze Verwesung. Unter goldnem Gezweig der Nacht und Sternen Es schwankt der Schwester Schatten durch den schweigenden Hain, Zu grüßen die Geister der Helden, die blutenden Häupter; Und leise tönen im Rohr die dunklen Flöten des Herbstes. O stolzere Trauer! ihr ehernen Altäre Die Heiße Flamme des Geistes nährt heute ein geweltiger Schmerz Die ungeborenen Enkel (Trakl, 2016).</i></p>	<p><i>Увечері бряжчать ліси осінні Зброєю смерти, злочені рівнини Й блакитяні озера, зверху сонце Хмурніше котиться; згортає ніч Вмирущих воїв, дикий зойк Їх уст калічних. Та тихо збирається на верболознім тлі Червоне хмар'я, де гнівливий Бог, Пролита кров, схолода місяцева; Усі шляхи ведуть у чорний тлін. Під злоченим гіллям зірок і ночі Сестрина тінь іде німотним гаєм Звитяжців духи, їх криваві глави вітати; І зглушено звучать в очеретах флюари осени. О гордий смутку! Крицевий олтарі, Днесь живить біль огненний племін духу, Ненароджених онуків (Тракль, 2004).</i></p>
	«Гродек» у перекладі Д. Наливайка	«Гродек» у перекладі М. Фішбейна
	<p><i>Смертоносний гул вечорами повнить Осінні ліси, золотисті рівнини І сині озера, від них понуре сонце Тікає геть; сповиває ніч Умираючих вояків і дикий крик Їхніх розірваних ротів. Клубочиться на дні безлюдних долин Руда хмара проливої крові, оселя лютого бога І холодне місячне світло. Під злотистим віттям ночі та зірок Блукає тінь сестри мовчазними гаями, Приголублює душі героїв, скривавлені голови. І ледь звучать в комишах печальні флейти осені. О, горда скорбото! на твоїх олтарях Пломінь духу сповняє сьогодні безмежним болем Серця ненароджених онуків (Тракль, 2002).</i></p>	<p><i>Надвечір осінні ліси стугоняють Од убивчих гармат, золотаві рівнини Й блакитні озера, понад ними сонце Котиться млисте; ніч огортає Вояків, що конають, дики волання Їхніх роздертих ротів. Але тихо назбирує в персті Хмаровище червоне, де мешкає гнівний Господь, Кров забуту, місячний холод; Всі дороги – у чорне гниття. Під золотим галуззям ночі й зірок Тінь сестри колихлива в завмерлім гаю Вітає душі героїв, закривавлені голови; Й тихенько звучать в очереті темні осінні флейти. О горда скорбото! Її вівтарі залізні, Пекуче полум'я духу нині живить нестерпний біль,</i></p>

		<i>Ненароджені внуки (Тракль, 2009).</i>
2.	«Kindheitserinnerung» G. Trakl	«Спомин дитинства» у перекладі Т. Гаврилова
	<p><i>Die Sonne scheint einsam am Nachmittag, Und leise entschwebt der Ton der Immen. Im Garten flüstern der Schwestern Stimmen - Da lauscht der Knabe im Holzverschlag,</i></p> <p><i>Noch fiebernd über Buch und Bild. Müd welken die Linden im Blau versunken. Ein reiher hängt reglos im Äther ertrunken, Am Zaun phantastisches Schattenwerk spielt.</i></p> <p><i>Die Schwestern gehen still ins Haus, Und ihre weißen Kleider schimmern Bald ungewiß aus hellen Zimmern, Und wirr erstirbt der Büsche Gebraus.</i></p> <p><i>Die Schwestern gehen still ins Haus, Der Knabe streichelt der Katze Haar, Verzaubert von ihrer Augen Spiegel. Ein Orgelklang hebt fern am Hügel Sich auf zum Himmel wunderbar (Trakl, 2016).</i></p>	<p><i>Самотньо сяє сонце пополудні, Гудіння бджіл наповнює етер, В саду шепочуть голоси сестер – Хлоп'я з повітки чує їхні будні,</i></p> <p><i>Само в полоні книги та картини. Ген липи відцвітають у блакить І чапля знерухоміло стримить І тіні дня влаштовують фестин.</i></p> <p><i>Нечутно сестри входять до господи, І їхні білі сукні невбазар З ясних покоїв свій являють чар, І стигне у бентезі шум природи.</i></p> <p><i>Хлоп'я шерсть гладить киці в мертвій тиші, Задивлене в її очей вогні. Здіймається до неба вдалині Мелодія органа на узвишші (Тракль, 2004).</i></p>
3.	«Begegnung» G. Trakl	«Зустріч» у перекладі Т. Гаврилова
	<p><i>Am Weg der Fremde - wir sehn uns an Und unsre müden Augen fragen: Was hast du mit deinem Leben getan? Sei still! sei still! Laß alle Klagen!</i></p> <p><i>Es wird schon kühler um uns her, Die Wolken zerfließen in den Weiten. Mich deucht, wir fragen nicht lange Und niemand wird uns zur Nacht Geleiten (Trakl, 2016).</i></p>	<p><i>Чужинний шлях – судилось стрітись нам, В утомлених очах питання: Що ти зробила зі своїм життям? Мовчи! Забудь про нарікання!</i></p> <p><i>Вже холоднішає круг нас, І хмари розтікаються у небі. Мені є так, немов минув наш час. І ніч прийшла по мене і по тебе (Тракль, 2004).</i></p>

Табл. 1. Ілюстративний матеріал дослідження

Наскрізною темою вірша Г. Тракля «Grodek» є тема війни. Це останній вірш поета перед смертю, присвячений битвам на лінії австрійського фронту під Городком. Цей вірш написаний Г. Траклем під час перебування в Україні. Головною інтенцією автора є передача читачеві всього жаху, який він пережив під час війни, для того, щоб читач переосмислив цінність свого життя та переглянув життєві орієнтири. Ключовими мотивами вірша є смерть, образи страху, ненароджених немовлят, блідих тіней, які перекладачі адекватно відтворюють у перекладі:

«*Sterbende Krieger, die wilde Klage Ihrer zerbrochenen Münder*» (Trakl, 2016) – «Умираючих вояків і дикий крик. Їхніх розірваних ротів» (Д. Наливайко) / «Вояків, що конають, дикі волання. Їхніх роздертих ротів» (М. Фішбейн) / «Вмируючих воїв, дикий зойк. Їх уст калічних» (Т. Гаврилів). Також перекладачам вдалося зберегти в перекладі кульмінацію вірша в останньому рядку – «серця ненароджених онуків». Про адекватне відтворення конотативних відтінків у перекладах свідчить вживання еквівалентних епітетів та метафор, які слугують основними засобами для передачі всієї гіркоти, жаху та всепоглинаючої пащі війни –

«смертоносний гул», «дикий крик», «хмара пролитої крові», «чорне гниття», «скривавлені голови», «безмежний біль».

Оскільки це вільний вірш, визначення розміру, рими та ритму вірша «Гродек» і відповідно їх збереження в перекладі неможливі. Значну роль у створенні ефекту *какофонії* у вірші відіграють *дисонанс* та *алітерація*. М. Фішбейну вдалося відтворити ці художні засоби у перекладі. У вірші Г. Тракля яскраво виражена алітерація завдяки повтору таких приголосних, як: *[d], [t], [h], [b], [g]*. У перекладі найчастіше зустрічаються саме приголосні звуки *[ð]* і *[m]*, котрі мають схоже звучання до німецьких *[d]* та *[t]*. У перекладі Д. Наливайка простежується яскраво виражений дисонанс шляхом повтору голосних *[u], [o], [y]*, як, власне, і в оригіналі часто повторюються фонемі *[o]* та *[u]*. У перекладі Т. Гаврилова можна простежити вираження асонансу завдяки повтору голосних *[a], [i], [e]*. Незважаючи на цю розбіжність з текстом оригіналу, перекладач вирішив застосувати фонетичні виражальні засоби для створення ефекту милозвучності тексту перекладу.

Щодо характеристики художніх і виражальних засобів мови, то типовими для вірша «Гродек» є епітети, гіпербола та інверсія, які часто зустрічаються в оригіналі і збереженні у перекладах українською мовою, наприклад:

«*Durch den schweigenden Hain*» (Trakl, 2016) – «В зазмерлім гаю» (М. Фішбейн) / «Німотним гаєм» (Т. Гаврилів) / «Мовчазними гаями» (Д. Наливайко). Лише Т. Гаврилів зміг перекласти це словосполучення, не змінивши змісту.

Приклади *інверсії* в тексті оригіналу та шляхи її відтворення в українських перекладах подаємо у таблиці 2:

1.	« <i>umfängt die Nacht Sterbende Krieger, die wilde Klage Ihrer zerbrochenen Münder</i> » (Trakl, 2016)	«вгортає ніч Вмирущих воїв, дикий зойк Їх уст калічних» (Т. Гаврилів)
	«сповиває ніч Умираючих вояків і дикий крик Їхніх розірваних ротів» (Д. Наливайко)	«ніч огортає Вояків, що конають, дикі волання Їхніх роздертих ротів» (М. Фішбейн)
2.	« <i>Es schwankt der Schwester Schatten durch den schweigenden Hain, Zu grüßen die Geister der Helden, die blutenden Häupter</i> » (Trakl, 2016)	«Сестрина тінь іде німотним гаєм Звитяжців духи, їх криваві глави вітати» (Т. Гаврилів)
	«Тінь сестри колихлива в зазмерлім гаю Вітає душі героїв, закривавлені голови» (М. Фішбейн)	«Блукає тінь сестри мовчазними гаями, Приголублює душі героїв, скривавлені голови» (Д. Наливайко)

Табл. 2. Приклади інверсії

Отже, у обох прикладах найближче до оригіналу переклав Т. Гаврилів. Він цілком зберіг інверсію та конотативний компонент. М. Фішбейн і Д. Наливайко у своїх перекладах зберегли інверсію, проте їхні переклади звучать набагато милозвучніше ніж оригінал, тому читання перекладу їхніх фрагментів викликає інші враження та почуття від прочитаного.

Ще один художній засіб, а саме *гіперболу*, знаходимо в словосполученнях «*wilde Klage*» та «*gewaltiger Schmerz*». Всім перекладачам вдалося адекватно відтворити в своєму перекладі гіперболу «*wilde Klage*»: «дикий зойк» (Т. Гаврилів), «дикі волання» (М. Фішбейн), «дикий крик» (Д. Наливайко). Щодо відтворення у перекладі гіперболи «*gewaltiger Schmerz*», то тут варто відзначити взірцевий переклад Т. Гаврилова, де перекладач зумів точно передати смислове значення словосполучення і водночас надати йому відповідного стилістичного забарвлення, якого бракувало б у випадку дослівного перекладу. Тут Т. Гаврилів замінив прикметник «*gewaltig*» (досл. *сильний, могутній*) на «огненний», саме цей прикметник найкращим чином описує той біль, який відчували воїни під час війни. Натомість, Д. Наливайко та М. Фішбейн вдалися до дослівного перекладу цієї гіперболи: «безмежним болем» та «нестерпний біль».

Підсумовуючи, варто зазначити, що переклад вірша «Гродек» – справжній виклик для перекладача, оскільки у невеликому за розміром вірші автор влучно і детально зображує образи

війни, щоб читаючи цю поезію, читач міг одразу потрапити на поле бою, чути звуки гармат та дикі волювання вояків, відчути на собі всю скорботу зловіщої війни. Адекватним перекладом слід вважати переклад Т. Гаврилова йому вдалося дотриматися формальних особливостей ліричного твору, влучно передати задум автора за допомогою стилістичних засобів вираження, передати настрої та атмосферу вірша.

Про історію написання ліричного твору «Kindheitserinnerung» відомо мало. Наскрізною є тема дитинства. Вірш обраний для аналізу, оскільки тема дитинства не є однією з домінуючих в творчості Г. Тракля. У його поезії домінують похмурі фарби, опис смерті та страждань, втім цей вірш є проблеском світла, що зовсім нетипово для ідіостилію автора. Образи дітей, які постають у цьому ліричному творі, легкі наче вітер, непомітні і помітні водночас. Детальний опис природи гармонічно переплітається із описом дитячого щастя. Опис природи та дітей, мов веселка в тумані, переливається таємничими кольорами та якоюсь божественною силою літньої пори. Авторський задум криється у бажанні передати читачеві всю красу літньої пори, коли липи вже відцвітають, бджоли гудуть, а десть в саду сестри діляться своїми таємницями. Автор бажає, щоб кожний читач отримав крила, і зміг перенестися в минуле, у дитинство, забувши про стандарти і ту сірість, яка переслідує кожную людську душу, сковуючи всі почуття та емоції. У цьому вірші можна пізнати справжню насолоду від незрівнянних пейзажів, відчути на власному досвіді багатство та розкіш природи, велич лісу та опинитися в маленькому саду біля вбогої хатинки, де немає метушні та міського гамору.

Переклад вірша «Kindheitserinnerung» виконав Т. Гаврилів. Проаналізуємо, чи вдалося перекладачеві зберегти авторський задум та адекватно відтворити глибину смислових образів засобами української мови.

Щодо характеристики строфіки, то вірш «Kindheitserinnerung» складається з трьох строф, кожна з яких має свою мікротему і зображує певну мить теплого літнього дня у поєднанні із дитячими забавками. Щодо формальних особливостей поезії, то Г. Тракль використовує чотиристопний хорей. Натомість, Т. Гаврилів використовує чотиристопний ямб, який урізноманітнює багатство віршової ритмомелодики. Крім того, бачимо, що як в оригіналі, так і в перекладі присутня ненаголошена строфа – пірихій. Перекладач не цілком зберіг вихідний розмір вірша, втім це не завадило читачеві сприйняти написане за задумом автора. Строфічна будова вірша збережена Т. Гавриловим в перекладі, оскільки він, як і автор оригіналу, застосовує катрен. У нашому випадку це строфа з чотирьох рядків із кільцевим римуванням.

Щодо збереження образності у перекладі, то перекладачеві вдалося відтворити цілісність смислової гама художніх образів. Вживання таких словосполучень, як «*гудіння бджіл*», «*липи відцвітають*», «*шум природи*», слугують основними засобами для створення образу мирного, наповненого спокоєм літнього дня. Читаючи переклад Т. Гаврилова, перед очима одразу постає маленька хатинка, від якої пролягає стежина до дрімучого лісу. Біля будинку сад і невеличка пасіка, а на оборі грається малеча. Цілісність образу літнього дня у тексті перекладу свідчить про збереження авторського задуму.

Риму та римування Т. Гаврилів досить вдало зберіг в тексті перекладу. Так, кільцеве римування присутнє в обох віршах. Як в оригіналі, так і в перекладі, в усіх чотирьох строфах римуються перший і четвертий, другий і третій рядки. Не менш ретельно підійшов автор до підбору рими: в оригіналі спостерігаємо точну, бідну, просту, прикінцеву риму, яку Т. Гаврилів повністю відтворив у своєму перекладі. Г. Тракль використовує як іменникову, так і дієслівну та прикметникову рими, у Т. Гаврилова простежуємо тільки іменникову риму. В першому та четвертому рядках Г. Тракль використовує чоловічу риму, в другому та третьому – жіночу. У перекладі Т. Гаврилова ж навпаки: в першому та четвертому рядках – жіноча рима, в другому та третьому – чоловіча. У тексті перекладу усі слова, які завершують рядки з чоловічою римою, завжди мають наголос на останньому складі, а у вірші Г. Тракля в деяких випадках відбувається зміщення наголосу. Слід зауважити, що саме завдяки незначним відмінностям між текстами оригіналу та перекладу вірша Г. Тракля переклад вірша набуває тієї ж милозвучності, що й оригінал.

Не останню роль у створенні ефекту *евфонії* відіграють *асонанс* та *алітерація*. Так, у вірші «Kindheitserinnerung» яскраво виражена алітерація шляхом повтору приголосних [s], [l], [t], [b], [p]. У перекладі вірша найчастіше зустрічаємо приголосні [c], [b] і [m], котрі мають схоже звучання до німецьких звуків [s], [b] та [t]. У перекладі Т. Гаврилова також яскраво виражений асонанс, зокрема, завдяки повтору голосних [a], [o], [e], [i]. Це саме констатуємо у вірші Г. Тракля: лише дифтонг [ei] та фонемі [i], [a] та [o] повторюються більше п'яти разів.

Щодо характеристики художніх засобів, то характерним для вірша «Kindheitserinnerung» є метафора, гіпербола та епітет. Особливу увагу звертаємо на епітети, що є основними носіями конотативного значення. У перекладі вірша в рядку «I міні дня влаштовують фестин» зустрічаємо епітет «міні дня», хоча в оригіналі, в цьому випадку, епітет відсутній – «Am Zaun phantastisches Schattenwerk spielt» (Trakl, 2016). Еквівалентний відповідник знайшов Т. Гаврилів для словосполучення «Schattenwerk spielt» – «міні дня влаштовують фестин». Оскільки гра тіней нагадує народне гуляння, то слово *фестин* є, в цьому випадку, вдало підібраним еквівалентом. Ще один епітет фіксуємо в рядку: «Хлоп'я шерсть гладить киці в мертвій тиші», проте, як і в попередньому випадку, в оригіналі епітет відсутній: «Der Knabe streichelt der Katze Haar» (Trakl, 2016). Епітет, який додав Т. Гаврилів у своєму перекладі – «мертвій тиші» є доцільним і надає віршу душевного спокою та ефекту магичності.

Наступний художній засіб, який зустрічаємо як в оригіналі, так і в перекладі, гіпербола: «Ein Reiher hängt reglos im Äther ertrunken» (Trakl, 2016), яку в перекладі Т. Гаврилів відтворив частково, опустивши другу частину рядка «im Äther ertrunken» – «чапля знерухоміло стримить».

В обох віршах фіксуємо метафору: «Augen Spiegel» – «очей вогні». Розглянемо ще два приклади: „Die Schwestern gehen still ins Haus” (Trakl, 2016) – «Нечутно сестри входять до господи», «Bald ungewiß aus hellen Zimmern» (Trakl, 2016) – «З ясних покоїв свій являють чар».

Про перекладацьку майстерність Т. Гаврилова свідчить також переклад загальноновживаних слів «Haus» (досл. *дім, будинок*) та «Zimmern» (досл. *кімнати*) архаїзмами «господа» та «покої», які надають тексту перекладу особливого стилістичного забарвлення та колориту, якого бракувало би у випадку дослівного перекладу.

Отже, переклад вірша Г. Тракля «Kindheitserinnerung» Т. Гаврилів виконав на високому рівні. Перекладачеві вдалося відтворити у перекладі всі дрібниці сільського життя (опис природи, гудіння бджіл, дитячі забавки, мелодія органа), які детально зображує автор у своєму ліричному творі задля створення можливості поринути під час читання у своє дитинство.

Наскрізною темою в поезії Г. Тракля «Begegnung» є тема нещасливого кохання. Лише в останній строфі автор робить тонкий натяк на те, чому саме присвячений вірш. Словами «минує наш час» автор констатує, що вороття у цих відносин немає. Авторський задум: заклик молодих людей цінувати своє кохання, аналізувати свої вчинки і вчасно виправляти власні помилки.

Вірш «Begegnung» складається з двох строф, кожна з яких має свою мікротему і зображує певну мить вечірньої пори, просякнуту людськими почуттями. Щодо формальних особливостей вірша, то Г. Тракль використовує двостопний хорей, а Т. Гаврилів надає перевагу двостопному ямбу. Строфічна будова вірша збережена Т. Гавриловим в перекладі – він застосовує катрен із перехресним римуванням. Як в оригіналі, так і в перекладі, в двох строфах римуються перший і третій та другий і четвертий рядки. Г. Тракль використовує в першому та четвертому рядках чоловічу риму, в другому та третьому – жіночу. Т. Гаврилів повністю відтворив оригінальну риму в своєму перекладі без жодного зміщення наголосу. Єдина відмінність між текстами оригіналу та перекладу полягає у тому, що Г. Тракль використав дієслівну риму, а Т. Гаврилів – іменникову.

У вірші Г. Тракля «Begegnung» зустрічається алітерація – повтор приголосних [g], [n], [t], [d]. У перекладі Т. Гаврилів зберігає алітерацію через повторення приголосних звуків [ð], [n] і [m]. І в оригіналі, і в перекладі присутній асонанс – використання повтору голосних [a], [o], [e].

Щодо характеристики художніх засобів та вербальних засобів вираження, то характерним для вірша «Begegnung» є епітет, риторичне питання, метонімія та персоніфікація.

Епітет «*Weg der Fremde*» (Trakl, 2016) Т. Гаврилів перекладає дослівно «*Чужинний шлях*», що доречно у цьому випадку. Риторичне питання «*Was hast du mit deinem Leben getan?*» (Trakl, 2016) перекладач теж перекладає дослівно «*Що ти зробила зі своїм життям?*», зберігаючи інтенцію автора спонукати читача до роздумів про своє життя в ретроспективі. Втім, перекладачеві не вдалося зберегти в перекладі рефрен з анафорою: «*Sei still! sei still!*» (Trakl, 2016), переклавши як «*Замовкни*», що звучить значно категоричніше, ніж в оригіналі. Ще одним цікавим фрагментом для аналізу є метонімія: «*Es wird schon kühler um uns her*» (Trakl, 2016) – «*Вже холоднішає круг нас*». Звісно, автор не описує тут зміну погоди. За допомогою метонімії він зображує людські стосунки, які поступово руйнуються і, врешті-решт, зруйновані вщент. Спостерігаємо використання персоніфікації перекладачем, хоча в оригіналі вона відсутня: «*Und niemand wird uns zur Nacht geleiten*» (Trakl, 2016) «*І ніч іде по тебе і по мене*», що підсилює трагічність ситуації прощання назавжди.

Отже, з метою збереження авторського задуму в перекладі Т. Гаврилів вдається до дослівного перекладу, перефразування, пошуку еквівалентів; як і автор, він експериментує з художніми засобами, демонструючи багатство рідної мови і водночас суворо дотримується строфіки та звукової організації тексту оригіналу задля відтворення всієї палітри настроїв та атмосфери вірша «*Begegnung*» в перекладі українською мовою.

Висновки. Встановивши закономірності та здійснивши їх аналіз під час перекладу поезії Г. Тракля українською мовою, доперекладацький аналіз поетичного твору пропонуємо здійснювати за таким алгоритмом:

1. Детально охарактеризувати:

- життєвий шлях автора та визначити його місце в літературі;
- тематичне спрямування його творчості;
- історію написання кожного ліричного твору та умови створення збірки, до якої вони увійшли.

2. Визначити:

- тему, ідею, провідні мотиви, домінуючий пафос кожного ліричного твору;
- композицію ліричного твору, образи та символіку;
- особливості віршування (строфіка, метрика, рима, фоніка);
- художні та виражальні засоби мови (тропи, стилістичні фігури, звукопис, лексичні засоби).

3. Проаналізувати:

- власні роздуми та почуття під час читання ліричного твору;
- естетичний післясмак після прочитання ліричного твору.

Аналіз якості перекладу німецькомовної поезії українською мовою пропонуємо здійснювати за такими критеріями:

- застосовувати конструктивний підхід до перекладу;
- обґрунтовувати, як і чому перекладач обрав той чи інший варіант перекладу;
- здійснювати ретроспективне порівняння вихідного тексту і перекладу;
- аналізувати на різних мовних рівнях структурні та мовні особливості тексту перекладу у порівнянні з текстом оригіналу;
 - вимірювати стилістичну і функціональну еквівалентність обох текстів;
 - виходячи за межі перекладеного тексту й розглядаючи його під кутом зору традицій та особливостей мови оригіналу, простежувати відновлення концепту ліричного твору з усім його історико-культурним і естетичним значенням;
 - визначати дотримання/недотримання перекладачем принципів перекладацької дисперсії і перекладацької конвергенції;
 - особливу увагу присвячувати порівнянню ритмо-інтонаційних особливостей, фонетичних засобів організації ліричного тексту, збереження зовнішніх та внутрішніх елементів поетичної матриці (рима, віршовий розмір, ритміка, стилістичні засоби, образність, конотативність, евфонічна структура вірша);

- визначити рівень збереження ідіостилю автора у тексті перекладу та рівень вкраплень ідіостилю перекладача;
- запропонувати альтернативні варіанти перекладу у тих випадках, де переклад оцінюється як «неадекватний».

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні впливу ідіостилю автора та перекладача на якість поетичного перекладу.

Список літератури

Doerr E. Übersetzungsrelevante Analyse. Ein kurzer Überblick. Anhang zu Textgrammatik Deutsch. Unterrichtsmaterialien Deutsch B, Teil 4, Erweiterte Fassung. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Traducció i d'Interpretació. 31 S. Available at: https://ddd.uab.cat/pub/recdoc/2020/225248/uberreltex_a2020.pdf (accessed 19 March 2022).

Broeck R. V. Second Thoughts on Translation Criticism: A Model of its Analytic Function. In *The Manipulation of Literature (Routledge Revivals)*. Hermans, Theo (Hrsg.). London: Croom Helm. P. 54–62.

Trakl G. *Sebastian im Traum*. Berlin: Wentworth Press. 102 S. Available at: <https://lyrik.antikoerperchen.de/georg-trakl-grodek,textbearbeitung,334.html> (accessed 19 March 2022).

Бельченко Н. Переклад поезії – це переклад дихання. *Польське радіо*. Режим доступу: <http://archiwum.polradio.pl/5/118/Artykul/376634> (дата звернення: 19.03.2022 р.).

Гольтер І. Складність та особливості перекладу в поетичних творах: майстерність перекладача. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). 2018. № 9. С. 56–60. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm_2018_9_15 (дата звернення: 19.03.2022 р.).

Зайченко Н., Паламарчук О. Фразеологізми-інтертекстеми в контексті поетичного ідіостилю (на матеріалі поезії Бориса Влахка). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2020. Вип. 2 (44). С. 151–156. Режим доступу: <file:///D:/Disk%20C/Downloads/223497-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-506681-1-10-20210120.pdf> (дата звернення: 19.03.2022 р.).

Мазур О., Оришечко-Бартоха Т. Методологія критики художнього перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2018. № 37. Том 4. С.183–187. Режим доступу: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v37/part_4/54.pdf (дата звернення: 19.03.2022 р.).

Траклъ Г. Гродек. Перекл. Д. Наливайка. Антологія зарубіжної поезії другої половини ХІХ–ХХ сторіччя (укл. Д. Наливайко). К.: «Навчальна книга», 2002. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=4120> (дата звернення: 19.03.2022 р.).

Траклъ Г. Гродек. Перекл. М. Фішбейна. 2009. Режим доступу: https://mosesfishbein.blogspot.com/2009/11/blog-post_2375.html (дата звернення: 19.03.2022 р.).

Траклъ Г. *Себастьянові сні*. Упорядкування і переклад Т. Гаврилова. Львів: ВНТЛ-Класика, 2004. 400 с.

References

Doerr E. (2019). *Übersetzungsrelevante Analyse. Ein kurzer Überblick*. Anhang zu Textgrammatik Deutsch. Unterrichtsmaterialien Deutsch B, Teil 4, Erweiterte Fassung. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Traducció i d'Interpretació. 31 S. Available at: https://ddd.uab.cat/pub/recdoc/2020/225248/uberreltex_a2020.pdf (accessed 19 March 2022).

Broeck R. V. (2014). Second Thoughts on Translation Criticism: A Model of its Analytic Function. In *The Manipulation of Literature (Routledge Revivals)*. Hermans, Theo (Hrsg.). London: Croom Helm. 54–62.

Trakl G. (2016). *Sebastian im Traum*. Berlin: Wentworth Press. 102 S. Available at: <https://lyrik.antikoerperchen.de/georg-trakl-grodek,textbearbeitung,334.html> (accessed 19 March 2022).

Belchenko N. (2018). *Pereklad poezii – tse pereklad dykhannia [A Translation of Poetry is a Translation of a Breath]*. Polske radio. Available at: <http://archiwum.polradio.pl/5/118/Artykul/376634> (accessed 19 March 2022).

Holter I. (2018). Skladnist ta osoblyvosti perekladu v poetychnykh tvorakh: maisternist perekladacha [Complexities and Specificities of Translation in Poetic Works: the Mastery of the Translator]. *Naukovyi visnyk Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Ser.: Filolohichni nauky (movoznavstvo). № 9. S. 56–60. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm_2018_9_15 (accessed 19 March 2022).

Zaichenko N., Palamarchuk O. (2020). Frazеологізми-інтертексти в контексті поетичного ідіостилію (на матеріалі поезії Бориса Влахка) [Phraseologisms-Intertexts in the Context of Poetic Idiostyle. (Based on the Poetry of Borys Vlahko)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Serіia: Filolohіia. Vyp. 2 (44), 151–156. Available at: <file:///D:/Disk%20C/Downloads/223497-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-506681-1-10-20210120.pdf> (accessed 19 March 2022).

Mazur O., Oryshechko-Bartokha T. (2018). Metodolohіia krytyky khudozhnoho perekladu [Methodology of Critique of Literary Translation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Filolohіia. 2018. № 37. Tom 4, 183–187. Available at: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v37/part_4/54.pdf (accessed 19 March 2022).

Trakl G. (2002). *Hrodek* [Grodek]. Perekl. D. Nalyvaika. Antolohіia zarubizhnoi poezii druhoi polovyny XIX–XX storichchia (ukl. D. Nalyvaiko). K.: «Navchalna knyha». Available at: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=4120> (accessed 19 March 2022).

Trakl G. (2009). *Hrodek* [Grodek]. Perekl. M. Fishbeina. Available at: https://mosesfishbein.blogspot.com/2009/11/blog-post_2375.html (accessed 19 March 2022).

Trakl G. (2004). *Sebastianovi sny* [Sebastian Dreaming]. Uporiadkuvannia i pereklad T. Havrylova. Lviv: VNTL-Klasyka. 400 s.

УДК 81'42:32]:316.77

COMMUNICATION STRATEGIES AND TACTICS IN POLITICAL SPEECHES OF V. ZELENSKYI КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО

Віра ЯКИМЧУК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

virayakymchuk13@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3768-1623>

Наталія ЛОПАТЮК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

n.lopatiuk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0567-7806>

The article is devoted to the study of communication strategies and tactics in political speeches of the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyi since the start of the Russian invasion on the territory of Ukraine. The linguistic means of realization of certain communication strategies with the help of communication tactics are outlined and analyzed. President Zelenskyi gave speeches to a number of parliaments and members of communities from around the world since the beginning of the Russian invasion to the territory of Ukraine. The relevance of the study is determined by the need to identify and study the mechanisms of verbal realization of communication strategies and tactics in speeches by Volodymyr Zelenskyi as part of a political discourse. The object of our scientific research is the communication strategies and tactics in Volodymyr Zelenskyi's speeches. The subject of the paper is verbal means of realization of communication strategies in the political speeches by President Zelenskyi. The analysis of the results of our research has been based on the application of the deductive method, the cognitive method, the descriptive method and the method of quantitative calculations. The research data have been collected from the transcripts of political speeches of Volodymyr Zelenskyi available at the official President website. The scientific novelty of the obtained results lies in the analysis and systematization of communication strategies and communication tactics in political speeches of Volodymyr Zelenskyi after the Russian invasion. The study is based on the taxonomy of strategies, which include agitation strategy, strategy of self-presentation, informative-interpretive strategy, strategy of discreditation, argumentative strategy and strategy of forming the emotional state of addressee. The enlisted communication strategies correspond to several appropriate communication tactics, which are described in the article.